

היצירה ומה שמאחוריה

(בעקבות שיחה עם א. א. בוסקוביץ')

החדר, הדר רגיל, אינטימי, אפולוני כלשהו; וילון ארוך מפריד בינו ובין החצר. ליד הקיר — פסנתר. עמוס לעיפה בחוברות תווים. על הקיר — תמונה. השולחן ריק, ורק פרטיטורה אדומת-כריכה מונחת עליו בדר, כאילו היתה נעלה על האחרות. ואכן, יש לה סיבה מספקת להתגאות, שכן אך אתמול זכתה בביצוע הבכורה העולמי שלה

מעברו השני של השולחן יושב האדם, שכתב אותה פרטיטורה עבה. מאורע כביצוע בכורה של יצירה מוסיקלית חדשה מושך אותנו להכיר את אדם שמאחוריה. אנו סקרנים לדעת מה הביאו אל כתובה זו, מדוע כתב כך ולא אחרת; האם תקף ברגש סוער, שדחפו להתפרצות — ואולי תיכנן את יצירתו בשקט ובשלווה, בהגיון קר ומחושב? אכן, אין לתקל לקבל את התשובה על שאלות אלה, יתר על כן, אין כמעט שום אפשרות לזכות בהן. אולם מהכיר את היוצר, את רעיונותיו ואת מחשבותיו, נכלל נכפ-עשינו, כמעט אלה יגשנו אל ביתו של אלכסנדר אוריית בוסקוביץ, מחברה של היצירה ששם המעלות, אשר בוצעה זה לא כבר על ידי התזמורת הפילהרמונית הישראלית. שעה שפגשנוהו עדיין לא סרה ממנו אותה התרגשות מיוחדת של ערב ביצוע הבכורה, והמבט החם, ששלח מדי פעם אל אותה פרטיטורה אדומת כריכה, העיד על כך.

מה בין צלילים לפילוסופיה

ישנם קומפוזיטורים, שהיצירה אצלם היא פרי השראה. ברליזו נהג לומר, שכל אימת שהוא רוצה לכתוב יצירה הוא עוצם את עיניו, ואז יורדת המוזה מן השמיים בושקת לו על מצחו — והיצירה מוכנה לנגד עיניו. קשה לקבל תיאור זה כפשוטו. אולם המעשה הנאה משקפת דעה מבוססת למדי — כי הקומפוזיטור כותב את אשר הוא מרגיש, ללא כל קשב לעולם החיצוני ולמתרחש בו. א. א. בוסקוביץ אינו נמנה עם סוג זה של יוצרים. אין הוא יוצר על רקע רגשירגעי בלבד; מאחורי יצירתו משתרע ים גדול של רעיונות ואידיאלוגיות, המצטרפים יחדיו למעין "אני מאמין" של היוצר, ו"אני מאמין" זה גיצב ביסוד כל יצירתו. יתר-על-כן, דעותיו מבוססות ומנוסחות בברור. אין אנו צריכים להרבות בשאלות סרק. בוסקוביץ יודע בברור את אשר הוא רוצה לומר, והוא אומר זאת, בין אם תסכים עמו בין אם תתנגד בלוא כוחך לדרבין.

ראשיתם של רעיונותיו — בשדה הפילוסופיה. וכאן הוא מביע את דעתו בבהירות ובחריפות: אין הוא מאמין בקומפוזיטור, שיצירתו אינה נמצאת במהפך של שני קוויים — הזמן והמקום. לאמור, הקומפוזיטור אינו חלש מחיצאות ומתקופות הארץ עבה הוא חל החברה אשר ממנה הוא חלק. תזמון שבו הוא פועל באים לידו ביטוי ביצירתו.

נפילים חורגים מן המסורת

טוב ויפה, תאמרו, ללא ספק, אולם הדיבורים על הבעת רוח הארץ והמדינה בצלילים אינם חדשים לנו. כבר לפני שנים רבות קמו היוצרים הנלהבים, אשר תיארו ביצירותיהם את אורחות הגמלים במדבר, אשר השמיעו בסימפוניות את מפעל ייבוש הביצות בחרדה וכיוצא באלה.

אך כוונתו של בוסקוביץ שונה בתכלית. באמרו, כי הקומפוזיטור חייב להביע את הנוף, שבו הוא חי, אין כוונתו לנוף הדומם, הסטאטי, אלא לנוף הדינאמי, הרוחני, אותו נוף הקובע את אפיה המיוחדת של החברה שלנו, בניגוד לחברה האנושית הכללית.

ומהו אותו נוף דינמי? בוסקוביץ מגדיר

אלכסנדר אוריית בוסקוביץ

כסגניתה של העבר והעתיד. מכאן, שכל קומפוזיטור חייב לשמור על זיקה לעבר ולא להיתמס להינחש לשמך, וכאותה שעה חייב הוא גם לעשות לעתיד ולא להישאר צמוד לדבריהם שנפך נאמרו והתעששו. ודוגמאות אינן חסרות: בראהמס, אשר עם כל חידושי הנועזים פנה אל הכתיבה בסולמות מודאליים עתיקים, בטהובן, שבתקופתו המהפכנית ביותר שב לכתיבה פוליפונית בנוסח הבארוק והרנסאנס, או סטראווינסקי, המשלב ביצירתו את הכתיבה הסריאלית הקיצונית ביותר עם טכניקה קאנזנית מימיה הביניים והריניסאנס. אין האמן יכול ליצור מתוך האפס. עליו לצאת מתוך הנוף האנושי הסובב אותו ולהביעו בדרכו הוא. כשהוא פונה אל רגשותיו של המאזין ולא אל הגיונו הקר. בוסקוביץ אינו מאמין ביצירה המבוססת על ארכיטקטורה או על אפקטים אקוסטיים בלבד; יצירה מעין זו אינה אלא התפתחות טכנית גרידא.

מה, מואיטה השמית" ועד "שיר המעלות"

לבוסקוביץ יש איפוא בסיס אידיאולוגי ליצירתו ובסיס זה היה קיים מראשית דרכו. שעה שבא לארץ לא היה תרמילו ריק מיצירות. בארטוק וקודאי, דביסי וראוול — ולאחר-מכן סטרא-ווינסקי — הטביעו בהן את חותמם. זו היתה תקופה גורלית למוסיקה הישראלית; הסגנון המזרח-אירופי של אנגל ובני דורו משל או ככפה, והארץ עלולה היתה ליהפך לפרובינציה בנוסח עיירה פולגית-ירוסית. בוסקוביץ ועמיתיו יצאו בהתקפה עזה נגד המצב הקיים. נקודת-המוצא שלהם היתה כפולה: הנוף הישראלי והשפה העברית. מדי יום ביומו היה קורא פליקים אחדים בתנ"ך; והוא לא חיפש את הפירוש הארכיאלוגי, למלים חסרת-מחיה, אלא ניסה לספור אל תוכו את צלילי המוסיקה של השפה בה נשעה קולו עם את הנוף החיצוני או כפי שהוא מכנה זאת, את החאורה החיצונית, וכן קם ודית הסגנון ה"מזרחי" שבוסקוביץ נחשב למייסדו. היצירה האם יצירת לסגנון זה היא הסוויטה השמית.

אולם העולם לא עמד במקום אחד. בעיות רבות נפתרו או נעלמו מאליהן והסגנון ה"מזרחי" תיכונן החל לקפוא על שמריו ולהתנוון. היו יוצרים, שהמשיכו בו בעקשנות עיוורת. בוסקוביץ בחר בדרך אחרת: הוא חדל לכתוב, ובמשך למעלה מעשר שנים לא כתב כמעט יצירה חדשה. היו אלה שנים של חיפוש דרך ושינוי מהפכני בכיוון.

יום אחד גשבר הקרח. את מקום השמש הלוחטת, המדבר, פעמוני הגמלים, אוחלי קידר וספינות המע, פילים תפסה מציאות "מציאותית" יותר. בוסקוביץ חדר אל תוך התחושות העמוקות יותר; את השראתו חיפש בשפה העברית על צלולה המיוחדת, בשירה העברית העתיקה, במוסיקה המזרחית ובשירת העדות.

וכל אשר הפיק מהעבר מיזג בהישגים הטכניים של ההווה, לרבות ניסוייהם האחרונים של בולז וחבריו. כל זאת הוא מנסה למזג ביצירתו המקורית — שכן לא די למצוא מקורות-השראה אלא יש למזגם למשהו מקורי. שלא נאמר עד כה, כי מה הטעם בטחינת קמח טחון?

כוח-היצירה שופע עתה. בצד "שיר המעלות" והקנטטה "בת ישראל" (לפי ביאליק) שחיבורם נסתיים זה לא כבר, כותב עתה בוסקוביץ קנטטה בהשראת ספרו של מרטין בובר, "האור הגנוז", קנטטה שניה בשם "הסעודה השלישית" — וזאת על רקע פיוטי-קבלה, וכן משלים הוא קונצרטו קאמרי לכינור ותזמורת קטנה.

ואשר לתחומים שמחוץ ליצירה עצמה או, בנוסח השאלה השיגרית: "אילו חמישה תקליטים היה בוחר לקחת עמו לאיבוד?" התשובה שאנו מקבלים מקורית ביותר, שכן ארבעת הקומפוזיטורים, אשר בוסקוביץ מעדיף לשמוע את יצירותיהם, הם: סטראווינסקי, בולז, סתר ופרטוש.

בדיוק כך: (מבין היוצרים בני זמננו, כמוכן) אתם מופתעים? ייתכן, אולם בוסקוביץ חודר ואומר, כי הוא מעדיף לשמוע יצירות ושאלות מקוריות, הכתובות בשפה רעננה, על שמיעת יצירות אירופיות ידועה ומבויקת בטכניקה עבה, שאינה אלא שובתג במחזוריה חמישית. בוסקוביץ מחבה לחורא, הספרנים החביבים עליו אינם מבוקשים-הרבה בספריית "ההשאלה למיניהן" ספר התהלים, שיר השירים, "האור הגנוז" ו"ספר הזהר". אין זו קריאה לשמה, שכן קריאה זו היא הנותנת את הרקע, את הנוף, ליצירות הנכתבות עתה בקצב כה מסעיר.

יהואש הירשברג

יחיאלי יחיאלי יחיאלי יחיאלי

יחיאלי יחיאלי יחיאלי יחיאלי